

Velké historické vítězství socialismu

KAREL POMAIZL

Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV, Praha

Na sklonku letošního roku vzpomene celý svět padesátého výročí veliké historické události, jež byla jedním z nejvýznamnějších kroků na cestě vítězně nastupujícího socialismu — vzniku SSSR. Dívající se s odstupem na proces sjednocování socialismem osvobozených národů bývalého Ruska, jenž v prosinci 1922 vyvrcholil vznikem SSSR, můžeme dnes hlouběji a plněji chápat jeho světodějný význam a smysl. Zamyšlení nad vznikem SSSR vůbec nelze chápat jako formální oslavnou záležitost. Vytvoření SSSR před padesáti lety dává odpověď na celou řadu aktuálních a bojových otázek současnosti a umožňuje dokonce pronikavější pohled i na perspektivu dalšího vývoje.

* * *

Realizace leninského internacionalistického programu v národnostní otázce. Přes sebeurčení až do oddělení — k dobrovolnému sjednocení

Vytvoření Sovětského svazu bylo aktem naplňujícím jednu z podstatných představ marxismu-leninismu o socialismu jako společnosti založené na bratrské jednotě a sjednocení od kapitalismu osvobozených národů a zemí. Bylo realizací podstatné části bolševického národnostního programu i programu výstavby socialismu.

Bolševický národnostní program, vycházející z marxistického pojetí národnostní otázky jako otázky dílčí a závislé od základního, sociálně ekonomického a politického pohybu společnosti, podržoval důsledně národnostní otázku celkovému revolučnímu boji. Vycházel z předpokladu, že vyřešení otázky politické i ekonomické moci umožní a zabezpečí také vyřešení otázky národnostní, jež je bez těchto základních přeměn buď neuskutečnitelná vůbec, nebo jen polovičatě a nedůsledně. Takové pojetí zdaleka neodkazovalo národy na „spasitelský akt revoluce“ v daleké bu-

doucnosti, jak to o marxismu tvrdili jeho nacionalističtí nepřátelé, nazývající jej právě pro jeho podržování národního sociálního „anacionalismem“, „nacionálním nihilismem“, „antinárodním“. Tak snad bylo možno hovořit o pravícově oportunistickém sociáldemokratismu, nikoli však o revolučním bolševismu, jenž pochopil obrovský revoluční náboj národnostní otázky a už v zájmu revoluce ji zapojil do boje nejen za konečný cíl, nýbrž denně se bil i za dílčí potřeby a zájmy utlačených národů, získávaje je tak pro věc revoluce.

Jestliže v XIX. století, v epoše počátků a vzestupného vývoje kapitalismu, byla národnostní otázka součástí protifeudálních buržoazních a buržoazně demokratických revolucí, pak s přechodem do XX. století, do epochy imperialismu, kdy světovým utlačovatelem národů se stal vyspělý, monopolistický kapitalismus, se přeměnila v objektivní součást boje proti kapitalismu a boje za socialismus. Teď už skutečné vyřešení národnostní otázky odviselo od svržení kapitalismu a nastolení socialismu. Úkol osvobození národů přešel tak v podstatě z buržoazie na proletariát.

Jestliže buržoazie usilovala o monopolní ovládnutí národního trhu a o expanzi z takto vytvořené národní základny a byla v tomto smyslu „národní“, pak postavení, problémy a zájmy proletářů a pracujících všech národů a zemí byly přes nepodstatné národní rozdíly shodné, internacionální. Proti kapitalismu, spojujícímu se tváří v tvář proletářskému revolučnímu boji mezinárodně, mohli pracující zvítězit jen za podmínky své internacionální jednoty a spolupráce. Jestliže počátkům kapitalismu s jeho ještě nerozvinutými výrobními silami dostačoval rámec národa, pak vyspělý imperialistický kapitalismus přesahoval úzké národní hranice a od někdejší nacionalnosti směřoval — samozřejmě svým způsobem, tj. zotročováním jedněch národů druhými — k internacionalitě. Tím více musí k internacionalitě tíhnout socialismus,

jehož historickým úkolem je jít daleko za rámec buržoazní společnosti a mohutně rozvinout výrobní síly jako základ a předpoklad celkového osvobození člověka a společnosti. Musí ovšem nejprve rozbít falešnou internacionalitu imperialismu, založenou na násilí a útlaku a představující ve skutečnosti nacionalistické rozšíření a rozprostření nacionální sféry nejsilnějších národů a zemí na druhé.

Revoluční boj dělnické třídy nemohl tedy jít po úzce nacionální linii. Vzhledem k objektivní tendenci vývoje společnosti i k objektivním podmínkám socialistické revoluce musil být internacionálním. Musil být založen na internacionální solidaritě pracujících, na podřizování jejich úzce národních zájmů zájmům mezinárodního revolučního boje. V nové historické situaci XX. století to byla (a je) jediná cesta, odpovídající nejen potřebám dělnické třídy, pokud jde o svržení kapitalismu, nýbrž i jediná cesta k osvobození, skutečnému, definitivnímu a úplnému osvobození všech národů a zemí, velkých i malých, rozvinutých i zůstalých.

V této situaci prudce poklesly objektivní význam a role nacionalismu; nacionalismus ztratil v podstatě historické oprávnění. U vyspělých národů se stal nástrojem zastírání třídní diferenciace národa, prostředkem k odvádění pracujících od třídního boje proti vlastním vykořisťovatelům a k jejich zavlékání do dobrodružných a zločinných plánů buržoazie, podvodně vydávaných za „vlastenecké“ a „národní“. U národů, které se opozdily ve svém vývoji, mohl (a může i dnes) nacionalismus ještě sehrát určitou roli. Ovšem i tady se dříve či později musela a musí projevit jeho omezenost vzhledem k podmínkám zcela nové epochy, jež už nestojí a nemůže stát ve znamení nacionalismu, protože jejím obsahem není už nástup kapitalismu, nýbrž ve znamení internacionalismu, protože jejím středem je dělnická třída a rozhodujícím faktorem je socialismus.

Všechny tyto nové historické okolnosti vystihl skutečně geniálním způsobem Lenin a vtělil je v bolševický národnostní program. V úsilí o dosažení vlastního cíle proletariátu (svržení kapitalismu a nastolení socialismu — nejvlastnější to úkol epochy) nezavíral Lenin nikterak oči před nevyřešenými otázkami minulého vývoje, mezi něž patřil i úkol osvobození utlačo-

vaných národů. S vytyčením internacionalistických úkolů proletariátu (v zájmu socialistické revoluce) narýsoval Lenin současně i program jediné možného důsledného a úplného osvobození národů v nových historických podmínkách. Tento program neobsahoval hlučné a bombastické fráze, obvyklé u nacionalistů. Byl střizlivý a věčný. Nikterak neabsolutizoval národnost. Právě naopak. A přesto, nebo — v daných historických podmínkách — právě proto byl „národnější“ než programy nacionalistů, vyznačující se přenášením požadavků XIX. století do zcela nových poměrů ve XX. století.

Lenin uměl geniálním způsobem spojit požadavky boje za socialismus s dokončováním úkolů minulých, úkolů buržoazních a buržoazně demokratických revolucí. Při svém úsilí o bratrské sjednocení a v budoucnu dokonce o dobrovolné splnutí národů byl si Lenin vědom, že jeho předpokladem je úplné a bezvýhradné osvobození národů, že to je úkol, jímž je třeba v národnostní otázce začít. Proto v jeho programu národnostní otázky zaujímá tak významné místo požadavek práva na sebeurčení a jeho důsledná formulace: právo na sebeurčení až do úplného oddělení a vytvoření samostatných států.

Sebeurčení nebylo objevem bolševiků. Tento pojem pomohly vytvořit některé mylné teze naší propagandy padesátých let, šířené ve snaze podtrhnout význam Velké říjnové socialistické revoluce a její (skutečný či domnělý) vliv na vznik ČSR v roce 1918. Nebylo ani hlavním obsahem a cílem politiky bolševiků, jak by se mohl domnívat čtenář některých nedávných publikací. Sebeurčení je v podstatě požadavek buržoazně demokratických revolucí XIX. století, jehož se bolševici (podobně jako jiných požadavků demokracie) ujali a dali mu důslednou a nedvojsmyslnou formulaci poté, kdy jej buržoazie — v období imperialismu — opustila. V bolševickém programu mělo sebeurčení sice důležitý, přece však jen podřízený význam, jako ostatně celá národnostní otázka. Sloužilo revolučnímu boji proletariátu, jehož vlastním cílem byl socialismus. I v národnostním programu bolševiků, směřujícím k internacionálnímu sjednocení pracujících, k sjednocení národů a zemí a jednou i k jejich splnutí, mělo podřízený význam. Bylo „výjimkou z našeho programu centralizace“, jak se vyjad-

řoval Lenin. To ovšem nijak nesnižuje jeho význam.

Jaké bylo místo sebeurčení v bolševickém národnostním programu? Jaký byl jeho význam a smysl?

Už jsme ukázali, že na rozdíl od násilné a nerovnoprávné imperialistické internacionalizace může být socialistická internacionalizace, odpovídající potřebám moderního společenského vývoje, založena pouze na úplné svobodě a rovnoprávnosti národů a na naprosté dobrovolnosti. Sebeurčení, zvláště v důsledné leninské formulaci sebeurčení až do oddělení a vytvoření samostatných států, je programem naprostého osvobození národů, protože jim dává právo svobodně, bez cizího násilného vměšování rozhodnout, jakým způsobem chtějí dále žít. To, že je národům poskytnuto právo, aby rozhodly svobodně o svém osudu, ovšem nikterak neznámá, že by proletariát a jeho revoluční strana neměly mít svou představu o tom, co je — nejen z úzce chápaného hlediska národa, nýbrž také a především z hlediska revolučního boje — politicky účelné. Neznámá to, že by se proletariát toho kterého národa měl uvnitř tohoto národa vzdát boje za takové řešení, jež je nejprogresivnější.

Sebeurčení je požadavkem utlačených národů. A přece Lenin soudil, že má větší význam pro proletariát vládnoucích národů. V jakém smyslu? Imperialistická buržoazie klamala pracující vlastního národa tvrzením, že je v jejich zájmu utlačovat druhé národy. Poskytovala alespoň části pracujících drobty ze své vykořisťovatelské a utlačovatelské kořisti, aby je na vykořisťování a útlaču zainteresovala. Podmínkou osvobození proletariátu a pracujících — dávající jim nikoli drobty ze stolu buržoazie, nýbrž převádějícího do jejich rukou veškeré bohatství společnosti, jimi ostatně vytvářené — bylo ovšem osvobodit se od poručnickování buržoazie a osamostatnit se, aby mohla být buržoazie svržena. Sebeurčení vyžadovalo od pracujících vládnoucích národů, aby se distancovali od utlačovatelské, imperialistické, lupičské, dobyvačné politiky buržoazie, aby přestali věřit jejím lžím o tom, že útlak druhých národů je v zájmu vlastního národa, aby pochopili, že jejich partnery nejsou buržoazie a vykořisťovatelé vlastního národa, nýbrž pracující jiných národů — těch, proti nimž je štvála konkurenční či utlačovatelská poli-

tika vlastní buržoazie. Teprve za těchto podmínek byl možný skutečný revoluční boj proletariátu a pracujících za sociální osvobození. Jejich vykořisťování ze strany vlastní buržoazie nemohlo být odstraněno bez boje za osvobození utlačovaných národů, bez jejich spojení s tímto bojem. To byl druhý základní význam bolševického hesla sebeurčení.

U nás, kteří jsme byli kdysi utlačeným národem, docházelo v důsledku nedostatečné znalosti či nedostatečného promýšlení leninismu, pod vlivem absolutizování zvláštních podmínek II. světové války i pod vlivem politického pragmatismu ještě v nedávné době k absurdní situaci, že totiž leninské heslo sebeurčení, určené k osvobození proletariátu od nacionalismu, sloužilo naopak k ospravedlňování nacionalismu. Lenin jako příslušník vládnoucího národa a jako internacionalista napadal především nacionalismus vládnoucích národů. Jeho výroky, mechanicky přeneseny do prostředí utlačeného národa, byly přeměněny v nacionalistickou výzvu boje utlačeného národa proti vládnoucímu a k poděpření bezpodmínečného požadavku oddělení. Také pro proletariát utlačeného národa však platilo, že musel v první řadě bojovat proti vlastnímu nacionalismu. A jestliže úkolem proletariátu vládnoucího národa bylo prokázat svůj internacionalismus bezpodmínečným přiznáním práva oddělení pro národy utlačené jeho buržoazií a jeho národem, pak proletáři utlačovaného národa nesměli nacionalisticky splývat s vlastní buržoazií, museli diferencovat mezi buržoazií a pracujícími vládnoucího národa a v první řadě zdůrazňovat internacionalistickou jednotu s proletariátem a pracujícími vládnoucího národa. Pokud jde o oddělení, bylo úkolem proletariátu utlačovaného národa pečlivě zvážit jeho účinnost s ohledem na celkový, mezinárodní revoluční boj.

Ignorování či nedomýšlení těchto leninských zásad vedlo u nás ke snaze „uzmout“ Masarykovi jeho nacionalistický odbojový program, přiřknout jej proletariátu a lidovým masám a postavit jej dokonce do přímé linie s programem Velké říjnové socialistické revoluce. V roce 1968 vyústila tato snaha zákonitě v požadavek odstranit tuto „odvozenou“ a „nedůslednou“, „zfalšovanou“ koncepci a nahradit ji původní, tj. masarykovskou, plně a otevřeně nacio-

nalistickou — se vším všudy, včetně glorifikace buržoazní demokracie.

Smyslem bolševického hesla sebeurčení až do oddělení tedy nikterak nebyla podpora jakéhokoli oddělení, a vůbec už ne propagace vzájemného oddělování národů, nýbrž naopak vytvoření podmínek pro jejich trvalé sjednocení. Jeho smyslem bylo pomoci proletariátu, především proletariátu vládnoucích národů, osvobodit se od nacionalismu a od závislosti na vlastní buržoazii, což bylo podmínkou třídního a internacionálního boje za svržení kapitalismu. Heslo sebeurčení odhalovalo lupičský charakter imperialistické buržoazie, usilující o anexi a o zotročení druhých národů a zemí, strhávalo masku jejím lživým frázím, že jí jde o „národ“, o „demokracii“, o „osvobození národů“ (ve skutečnosti jí šlo o to, zmocnit se kolonií jiné imperialistické buržoazie). Do určité míry usvědčovalo i buržoazii utlačených národů z nedůslednosti, neboť z obavy před represáliemi vládnoucí buržoazie i před případným rozmachem lidového národně osvobodeneckého hnutí nedovedla vytyčit důsledný požadavek sebeurčení, usilovala o bezzásadové kompromisy s buržoazií vládnoucího národa, a i v situaci, kdy využívající příznivé mezinárodní konstelace stavěla požadavek sebeurčení, stavěla jej způsobem, který nemohl vést ani k důsledné, trvalé a zajištěné národní svobodě, natož k sociální svobodě obrovské pracující většiny národa.

* * *

O požadavek sebeurčení bylo třeba svést veliký zápas. Imperialistická buržoazie vládnoucích národů sebeurčení samozřejmě odmítala. Otevřeně — argumentujíc „zvláštním posláním“ vládnoucího národa; nebo nepřímou a skrytě — odvolávajíc se na nevyspělost utlačených, slibujíc jim svobodu „jakmile pro ni ne dozrají“; hovoříc slovy o sebeurčení a ve skutečnosti je odmítajíc; nebo snažíc se místo úplné svobody, zahrnuté v pojmu sebeurčení, podvrhnout její slabou náhražku ve formě pokud možno co nejvíce okleštěné autonomie či samosprávy.

Sociální demokraté vládnoucích národů podepírali demagogii své imperialistické buržoazie „socialistickými“ argumenty: vývoj spěje k velkým státním celkům, takže imperialistické říše „jsou blíže socialismu“. Zburžoaznění sociální demokracie imperia-

listických států šlo tak daleko, že koncipovala svou vlastní koloniální politiku. Místo boje za odstranění kolonialismu se pokoušela o reformu jeho nejkrutějších stránek a uvažovala dokonce o koloniální politice budoucího socialismu! Oblíbeným argumentem „socialistů“ vládnoucích národů bylo poukazování na „hrozbu“ (často primitivního) nacionalismu utlačených národů a na nacionalismus socialistů těchto národů, podmíněný ovšem mimo jiné a především naprosto odmítavým postojem socialistů vládnoucích národů vůči svobodě a rovnoprávnosti národů utlačených. Své „argumenty“ se pravice socialisté vládnoucích národů snažili podpořit odvoláváním na Marxe, jehož výroky vytrhovali ze zcela jiné historické situace XIX. století, kdy konstelace politických sil v mezinárodním měřítku a role malých národů byly zcela jiné.

Názory obdobné názorům pravicových sociálních demokratů imperialistických zemí pronikaly dokonce i do bolševické strany. Takzvaní „ekonomičtí imperialisté“ kritizovali Leninovo „doktrinářství“ a „nacionalismus“, tj. důsledné trvání na přiznání a poskytnutí sebeurčení. Projevovali obavy, že sebeurčení povede k oddělování národů a k oslabení revoluce. Při konkrétních jednáních o hranicích sebeurčujících se národů a zemí projevovali „v zájmu revoluce“ snahu zachovat Rusku důležité průmyslové oblasti druhých národů, čímž objektivně pokračovali v carské politice „držet a nepouštět“. Diskreditovali tak věc socialismu, jenž vzhledem k tomu, že se do pohybu daly obrovské masy národů Východu, se musil jasně distancovat od staré utlačovatelé politiky vykořisťovatelů a dát zásadní příklad politiky zcela nové.

Blízko jejich názorům byla i R. Luxemburgová, která sebeurčení odmítala z odporu proti nacionalistické PPS a politicky svůj odmítavý postoj zdůvodňovala tvrzením, že sebeurčení je za kapitalismu nemožné a za socialismu zbytečné. Oba argumenty byly vyvráceny jak vývojem v kapitalistické části světa, tak vývojem socialistického Ruska.

Odpůrci bolševického pojetí sebeurčení byli i nacionalisté, nacionalističtí socialisté utlačených národů, reprezentovaní nejvýrazněji polskou PPS. Bolševické pojetí práva na sebeurčení, podřizování nejen sebeurčení, nýbrž celé národnostní otázky re-

volučnímu boji za socialismus se jim zdálo „mlhavé“ a „nepraktické“. Stavěli nejen obecný požadavek sebeurčení, nýbrž i konkrétní formu sebeurčení — vytvoření resp. obnovení samostatného státu — nepodmíněně, absolutně (odvolávajíc se rovněž na Marxe) a nade vše ostatní. Proti bolševickému pojetí — nejprve třídní a sociální, pak národní — postavili pepesovci své pojetí — nejprve národní, pak sociální. Je dostatečně známo, jak věci dopadly. Bolševické vítězství nad buržoazií a statkáři dalo svobodu i národům (mj. i polskému národu). Pepesovci sice využili světové konflagrace k získání buržoazní národní svobody a k obnovení polského státu, jehož základy a postavení byly však tak nepevné, že byl po dvaceti letech znovu zničen. Místo socialismu daroval „nacionální socialista“ Piłsudski Polsku fašismus. Obdobně jako Piłsudski skončil i jiný „socialistický“ nacionalista — Mussolini. Také naši pravíci a nacionalističtí socialisté slibovali našim pracujícím sociální svobodu, odsunuli třídní boj a postavili se do služeb nacionalistického boje pouze za (buržoazní) národní svobodu a samostatnost. Také u nás skončila tato cesta porážkou pracujících, vítězstvím buržoazie a zapojením nového státu do mezinárodního kapitalistického a imperialistického systému, v jehož rámci po dvaceti letech rovněž ztroskotat.

Velká říjnová socialistická revoluce realizovala a současně prověřila bolševický národnostní program. Bolševici nepropadli za I. světové války nacionalismu jako socialisté druhých zemí. Jako internacionalisté vedli vytrvalý zápas za mezinárodní jednotu pracujících, jehož podmínkou bylo, aby rozhodně a nekompromisně bojovali především proti ruskému imperialismu a nacionalismu ruského národa jako národa v Rusku vládnoucího. V revolučním zápase za svržení moci buržoazie a statkářů se jim podařilo semknout kolem sebe pracující různých národů Ruska, získat jejich podporu, znemožnit nebo alespoň podstatně omezit jejich znoužití buržoazií a imperialisty proti revoluci. Principiální a velkorysá realizace práva sebeurčení až do oddělení tu sehrála základní roli. Stejný význam měla pro získání sympatií pro ruskou revoluci u všech utlačovaných či válkou zmučených národů celého světa.

Rada národů bývalého Ruska využila možnosti dané jim poskytnutím sebeurčení.

Oddělily se a vytvořily vlastní samostatné státy (Polsko, Finsko, Ukrajina, Bělorusko, pobaltské republiky, zakavkazské republiky, Střední Asie). Staré Rusko se fakticky rozpadlo. Zdálo se, že se potvrdily názory Leninových kritiků aspoň potud, že sebeurčení oslabí revoluci, tj. zbaví ji široké státní politické arény celého Ruska, rozmělní celý zápas v řadu zápasů dílčích a dá tak buržoazií a imperialismu možnost postupně zlikvidovat izolované oddíly revoluce. Ve skutečnosti byl rozpad Ruska důsledkem dřívější utlačovatelské politiky carismu a buržoazních vlád. K rozpadu by bylo nedošlo, kdyby byla těmto národům včas poskytnuta ta práva, o něž zpočátku žádaly ještě v rámci Ruska. Rozpadu se nemělo a nemohlo bránit násilím. To by bylo pokračováním v dřívější politice a pospinilo by to revoluci, jež by si takovým způsobem sama připravila hrob.

K oddělení okrajových národů bývalého Ruska došlo pod vedením buržoazie. Dokud pracující těchto národů neprohlédli protilidovou a protinárodní politiku vlastní buržoazie, nemohla ruská revoluce sama nic dělat — snaha změnit poměry u těchto národů a v těchto zemích ve prospěch socialismu by byla narazila i na nepochopení pracujících, kteří by v ní mohli vidět návrat starého útlatu, a tím více by se přimkli k vlastní buržoazii. Trpělivý a maximálně tolerantní postoj ruské revoluce naproti tomu napomáhal třídní diferenciaci uvnitř těchto národů a přibližoval socialistickou revoluci, jež mohla být v základě jen dílem pracujících mas těchto národů samých, nebo aspoň znemožňoval či ztěžoval akce buržoazie a imperialistů proti ruské revoluci. Principiální a trpělivá politika bolševiků, majících na paměti staleté křivdy, jichž se ruské vlády dopustily na „jinorodecích“, a ochotných proto k dalekosáhlým ústupkům vůči dříve utlačeným národům, popřípadě jejich státům, přinesla nakonec své plody.

Některé národy bývalého Ruska vytvořily po Říjnové revoluci vlastní samostatné státy i v případě, že moci se ujal proletariát. Svědčilo to o tom, jak hluboce dřívější utlačovatelská politika — ale i politika menševiků podporující ruský imperialismus za první světové války — vyvolala či posílila nacionální nedůvěru i v řadách proletariátu a pracujících. Tady byla trpělivost a ohleduplnost ještě více na místě.

Lenin vždy zdůrazňoval, že není důležité, zda se pracující určitého národa státně oddělí či zda zůstanou v rámci daného státu. Za důležité pokládal, aby za všech okolností byla zachována jejich internacionální spolupráce. Lenin soudil, že není možné, aby po staletích útlaku hned zmizela stará nacionální nedůvěra, a že si pracující možná vyzkoušejí různé formy — od úplné samostatnosti přes různé formy spojení a sjednocení až k těsnějšímu semknutí.

Okolnosti občanské války a intervence urychlily proces zrání. Buržoazie a interventi na jedné straně a obětavá pomoc ruské revoluce na straně druhé velmi rychle přesvědčily pracující okrajových národů Ruska, že jejich sociální i národní svoboda je možná jen ve vzájemné jednotě a ve vzájemném spojení s Ruskem. Už během občanské války a intervence docházelo proto k navazování nejprve vojensko-politické a pak i hospodářské spolupráce okrajových sovětských republik se Sovětským Ruskem, přičemž roli hlavní integrující síly hrála bolševická strana, která po všech státně politických změnách zůstala pro celou oblast někdejšího Ruska jednotnou. Tento proces vyvrcholil v roce 1922 vytvořením SSSR, což potvrdilo Leninovu tezi, že čím více bude svobody, tím méně bude skutečného oddělování a tím kratší budou případy skutečného oddělení. Potvrdila se dialektika bolševického národnostního programu: přeje-li si kdo spolupráci a bratrství národů, musí bojovat za jejich svobodu a sebeurčení a právo oddělit se. Názorně se potvrdilo, že smyslem bolševického požadavku sebeurčení až do oddělení vůbec není vzájemné oddělování národů a jejich pracujících, nýbrž právě naopak, že plně poskytování toho práva je nezbytným předpokladem k dosažení socialistického cíle — spojení a sjednocení národů.

* * *

Při sjednocování socialismem osvobozených národů vyvstala otázka jeho formy. Je známo, že proti Stalinovu plánu „autonomizace“ (aby okrajové národy vstoupily do Sovětského Ruska s právy autonomie) prosadil Lenin vytvoření Sovětského svazu (tj. zcela nového státu společnými silami všech samostatných sovětských republik, čili jejich sjednocení na úplně rovnoprávném základě formou klasické federace). Odtud pramení názor, že Stalin byl zásadní

autonomista a Lenin zásadní federalista. Takový názor je však značně zjednodušený, nepřesný a nesprávný.

Bolševici byli původně všichni proti federaci. Vycházeli ze zkušeností, že v minulosti byla federace často záchytným bodem reakce, umožňovala zachování reakčních přežitků aspoň v některých oblastech, bránila rozvoji jednotné ekonomiky a úplnému sjednocení národů, sloužila tříštění jednoty revolučního hnutí atd. Některé z těchto rysů má ostatně buržoazní federace dodnes. Proto už zakladatelé marxismu spojovali společenský pokrok s centralizací, jež pro ně znamenala překonání feudální rozdrobenosti země, odstranění přehrad a překážek zvláště ekonomického vývoje, sjednocení země, lepší možnost internacionálně jednotného revolučního boje apod. Z těchto důvodů byli i bolševici původně pro jednotný centralizovaný stát s případnou autonomií oblastí odlišujících se ekonomicky, způsobem života obyvatel, národnostně apod. Lenin přitom zdůrazňoval, že národnostní momenty nemají při určování oblastí pro případnou autonomii žádnou zvláštní přednost před ekonomickými a jinými. Toto stanovisko, odpovídající poměrům v Rusku před první světovou válkou, vysvětluje, proč Lenin počítal například s autonomií uralské oblasti jako výrazné ekonomické jednotky v rámci Ruska.

Už zakladatelé marxismu uvažovali však o federaci jako vhodné formě řešení národnostní otázky (požadovali například svobodu oddělení Irsku od Anglie, po jejímž vybojování pokládali za účelné a vhodné vytvoření společného federativního státu z Anglie a Irska). V souvislosti s obrovským zostřením nacionálních rozporů a se vzrůstem nacionalismu za I. světové války musil o federaci novým způsobem uvažovat i Lenin. Po Říjnové revoluci, poskytnuvší všem národům právo na sebeurčení až do oddělení, nabídli bolševici národům, které se nechtěly nebo nemohly oddělit, rovnoprávné federativní spojení se Sovětským Ruskem. Je nesmírně poučné číst například Leninův dopis Baškirům, v němž je žádá, aby sami rozhodli, jaké pravomoci si hodlají ponechat a jaké jsou ochotni předat společným federálním orgánům. Takovým způsobem vznikla Ruská socialistická federativní sovětská republika, první socialistická federace, založená ještě

na autonomii (národy — většinou malé — jež zůstaly součástí sovětského Ruska, požadovaly autonomii, resp. spokojily se s ní).

Ostatním samostatným sovětským republikám nabídla Ruská sovětská federace spolupráci a vzájemnou pomoc na základě mezistátních smluv a dohod. Podmínky občanské války a cizí intervence nutily však ke stále užší spolupráci. Okrajové sovětské republiky vysílaly v zájmu této spolupráce své zástupce do vrcholných orgánů Ruské federace, která jim v nich přiznávala rovnoprávné zastoupení. Stalinův plán „autonomizace“ vznikl jednak pod vlivem těchto okolností, jednak jako důsledek setrvání na původních bolševických představách o centralizovaném, jednotném státě s místní autonomií. Zde se však projevil nesmírný Leninův smysl pro konkrétní historické okolnosti a jeho vynikající schopnost ustoupit od nepodstatného v zájmu dosažení základního cíle. Lenin chápal otázku samostatných států, federace či autonomie jako otázku formy. V jedné situaci může být vhodná a účelná jedna forma — v druhé jiná. Základní, oč Lenin vždy usiloval, bylo to, aby při všech formách a při všech jejich možných změnách neutrpěla internacionální jednota pracujících.

V době, kdy národy Ruska neměly žádná práva, bylo možné se domýšlet, že se spokojí s autonomií. Tyto národy ostatně ani v únoru 1917 nepožadovaly více. Utlačovatelská politika buržoazní Prozatímní vlády, pokračující v politice carismu vůči neruským národům, přivodila nakonec úplný rozpad Ruska. Národům, které se osamostatnily, nemohla už stačit pouhá autonomie v rámci ruského státu. Federace byla v dané situaci nejen jedinou vhodnou formou opětného a přitom zcela rovnoprávného sjednocení. Byla i velkým krokem vpřed od úplné oddělenosti národů, znamenala obnovení jejich státní jednoty. Zkušenosti předcházející vytvoření SSSR navíc ukázaly, že se sovětská federace může oprostít od nedostatků federace buržoazní. Nebrání jednotě ekonomiky, zavádí v podstatě jednotné zákonodárství v celém státě atd. Proto Lenin, který ani tehdy federaci nikterak nefetizizoval a neustále zdůrazňoval, že je přechodnou formou k těsnější jednotě pracujících různých národů, nazval sovětskou federaci tou hledanou formou sjednocení a jednoty socialismem osvobozených národů, již je souzeno i v budouc-

nosti ještě sehrát velikou a významnou roli.

Na rozdíl od RSFSR, založené na autonomii, je SSSR „klasickou“ federací, v níž RSFSR je sice základním a nejdůležitějším, avšak přece jen pouze jedním z rovnoprávných členů. Právo sebeurčení je fixováno tím, že každá republika může svobodně a jednostranným rozhodnutím ze Svazu vystoupit.

SSSR splňuje požadavek vlastní státnosti spojené s výhodou společného státu nejen pro velké, nýbrž i pro menší a zcela malé národy. Bohaté a pružné formy sovětské autonomie naplňují tužby i nejmenších a malých národů po vlastním státě a po spravování vlastních záležitostí, aniž by tyto národy izolovaly od druhých. Rozdíl forem tu nemá zásadní význam. RSFSR, federace založená na autonomii, tvoří plynulý přechod mezi sovětskou autonomií a sovětskou (klasickou) federací. Všechny formy státnosti sovětských národů jsou výrazem jejich svobody a zásadní rovnoprávnosti.

Vznik SSSR v roce 1922 znamená vytvoření zcela nové, vyšší, pro socialismus typické státně politické základny vztahů mezi národy. Odstranění kapitalistického vykořisťování a útlaču a převzetí moci dělnickou třídou a pracujícími učinily zbytečným vzájemné oddělování národů. Nutnost obrany proti imperialismu i potřeby rozvoje socialismu činí naopak nezbytným jejich sjednocení. Toto sjednocení dříve mezi sebou zápasících a vzájemně se nenávidějících národů se stalo možným díky tomu, že socialismus jim všem poskytl naprostou svobodu a plnou rovnoprávnost, na jejíž bázi se pak mohla rozvíjet i bratrská spolupráce a probíhat jejich vzájemné sblížování a stále pevnější a těsnější sjednocování.

Projev internacionální podstaty socialismu

Základem buržoazně imperialistického, a v závislosti na něm i sociálně šovinistického klamání lidových mas, hnaných za I. světové války do vzájemného vražedného boje za zájmy imperialismu a buržoazie, bylo tvrzení, že se jedná o spravedlivý národní a vlastenecký boj, před nímž „omezené třídní zájmy“ (tj. boj pracujících proti buržoazii) musí ustoupit. Lenin rozbil tuto argumentaci, když dokázal, že národní vývoj národů vládnoucích v imperialistických zemích je už dávno dovršen, že uvnitř těch-

to národů není už možno hovořit o celonárodních úkolech, jak to bylo oprávněné v XIX. století. Zde je již nutný třídní boj pracujících proti kapitalismu a za socialismus, boj svou podstatou internacionální a vyžadující proto internacionalistické jednoty pracujících a rozbití jejich falešné jednoty s vlastní buržoazií. Tak to ostatně odpovídalo i přechodu vyspělého kapitalismu od převládající nacionality devatenáctého století k internacionalitě století dvacátého, k internacionalitě uskutečňované ovšem za kapitalismu způsobem pro něj typickým — zotročováním a vykořisťováním druhých národů a zemí, anexemi, bojem za ovládnutí světa monopoly nejsilnějších zemí. Podstata buržoazně imperialistické a sociálně šovinistické demagogie spočívala v přenášení podmínek a úkolů z minulé epochy buržoazních a buržoazně demokratických revolucí, kdy tyto úkoly byly výrazem demokracie, do epochy reakčního imperialistického kapitalismu, kdy představovaly jen zástěrku imperialismu, anexí a reakce.

Proti vysloveným pravičákům v dělnickém hnutí, kteří otevřeně odvrhli internacionalismus a plně přešli na pozice nacionalismu, pokoušejíce se mu kvůli oklamání mas dodat „socialistický charakter“, argumentovali zvláště centristé rafinovaněji. Vzdávajíce se marxistického učení o aktivní roli společenského subjektu a o vedoucí úloze revoluční strany, líčili imperialistický konflikt i naprosté selhání II. internacionály jako fatální zákonitý vývoj a odpovědnost za zradu vůdců II. internacionály svalovali na masy. Kapitalismus podle nich ještě nedozrál pro socialismus. Teprve až dojde k vytvoření světového ultraimperialismu (tj. až svět ovládnou monopoly jedné země nebo až dojde k sjednocení imperialistů nejsilnějších zemí k ovládnutí světa), bude prý vytvořena základna pro socialistickou revoluci. Úsilí o revoluci za I. světové války kvalifikovali jako předčasný subjektivismus či voluntarismus, boj proletariátu jednotlivých zemí za svržení vlastní buržoazie (konkrétně pak Velkou říjnovou socialistickou revoluci) jako „nepochopení marxismu a internacionalismu“ nebo dokonce jako „nacionalismus“.

Lenin strhl masku těmto „socialistickým“ podvodníkům a nacionálním šovinistům, sloužícím imperialistické buržoazii. Nezavi-

raje oči před imperialistickými formami internacionalizace, neospravedlňoval je ani je nevydával za „kroky k socialismu“, nýbrž viděl v nich jeden z důkazů neřešitelnosti rozporů kapitalismu, neschopnosti imperialismu dosáhnout skutečné internacionalizace, neschopnosti dostát požadavkům vývoje, a tedy důkaz jeho přezrálosti pro socialismus. Proti nacionalistickým falšovatelům marxismu neochvějně hájil internacionalistický charakter revolučního boje dělnické třídy a internacionální podstatu socialistické revoluce a socialismu.

Jestliže vítězství revoluce v Rusku vyvrátilo pravičácké výmluvy, že za imperialistické války nelze vést revoluční boj, pak její vítězství jen v Rusku, rozpad Ruska, nacionalistická hnutí u jeho okrajových národů a konečně i vznik samostatných oddělených sovětských republik mohly být pravičáky a nacionalisty využívány (samozřejmě s proroctvím o nevyhnutelné porážce revoluce) pro jejich argumentaci.

Vývoj vrcholící vznikem SSSR rozbil tyto argumenty a skvělým způsobem dal za pravdu Leninovi a jeho internacionalismu. Světová imperialistická válka jako projev obrovské krize a krachu kapitalismu vyžadovala internacionální revoluční boj pracujících za socialismus. Socialistická revoluce v Rusku zvítězila díky internacionalismu bolševiků, semknuvších k jejímu provedení dělníky a pracující různých národů Ruska. Udržela se díky internacionální solidaritě a pomoci pracujících celého světa, pro jejichž boj vytvořila v sovětském státě mohutnou oporu. Konečně překonání nacionální roztržitěnosti a sjednocení sovětských republik v jeden stát spolu s následujícím rozvojem bratrské spolupráce národů Sovětského svazu jasně i navenek vyjádřily internacionální podstatu socialismu a naprostou falešnost pravičáckých pokusů spojovat socialismus jakýmkoli způsobem s nacionalismem.

Světový vývoj se v souvislosti s nástupem fašismu opět zkomplikoval. Nové socialistické státy vzešly z národních a demokratických revolucí na konci II. světové války. Socialismus se rozvíjí v oddělených, samostatných socialistických státech. Došlo a dochází k projevům nacionalismu v socialistických zemích i v mezinárodním komunistickém hnutí.

Leninské internacionalistické učení začalo být znovu bráno v pochybnost zvláště

v období společenské krize v letech 1968—1969. Lenin prý přecenil internacionální a podcenil národní, jež je „třeba rehabilitovat“. „Doktrinářské“ a „dogmatické“ přejímání bolševických zásad komunistickými stranami, například hesla sebeurčení naší komunistickou stranou na V. a VI. sjezdu, bylo prý zdrojem jejího „sektářství“. „Tragédie“ KSC byla prý v tom, že neprováděla národní, nýbrž třídní politiku. Úplně klasicky byla u nás zopakována nacionalistická formulace, že národ a stát jsou více než třída a strana. Odhalení Stalinych chyb bylo podnětem ke křiku o „ztroskotání“ sovětské národnostní politiky. V boji proti často neuváženému a netaktickému vyzvedání všeho sovětského za vzor bylo vytvoření SSSR spolu se socialismem v SSSR zbaveno svého obecného významu a trpěno nanejvýš jako zvláštní, ojedinělý případ. „Národnímu komunismu“, usilujícímu o nacionalistické rozbití socialistického tábora, musela být idea jednoty a sjednocení socialistických národů a zemí cizí a nepřátelská, stejně jako marxisticko-leninské revoluční pojetí socialismu.

Rozvíjející se socialistická integrace rozvíjí tyto nacionalistické představy. Podává nový významný důkaz internacionální podstaty socialismu. Vyzvedá a upozorňuje na obecný význam událostí, k nimž došlo před padesáti lety.

Vznik SSSR se někdy považuje za prosté obnovení Ruska, rozpadnuvšího se na konci první světové války. Podporuje to i buržoazní terminologie, hovořící soustavně o „Rusku“ místo o Sovětském svazu. Ve skutečnosti byl však vznik SSSR zcela novým procesem, typickým pro socialismus. Byl vlastně prvním historickým případem socialistické integrace.

Integrace, sjednocení národů a zemí, je obecným zákonitým rysem socialismu, vyplývajícím z jeho charakteru. Svoboda a rovnoprávnost národů za socialismu ji činí možnou. Potřeby rychlého rozvoje beztřídní společnosti a v neposlední řadě ovšem i potřeby obrany před imperialismem ji činí nutnou a nevyhnutelnou.

Tak jako se na konci první světové války mohlo a muselo jít k socialismu víceméně přímo, byla možná i přímá cesta k socialistické integraci, jež tehdy byla chápána obecněji a komplexněji než dnes. Vzhledem k tehdejší situaci směřovala integrace k státně politickému sjednocení národů

a zemí (jak to ukazuje nejen vznik SSSR, nýbrž i Leninovy a Sverdlovovy výzvy k vytvoření evropské socialistické federace v případě vítězství dalších revolucí v Evropě, snaha Maďarské sovětské republiky o spojení se Sovětským Ruskem apod.). Ekonomické a jiné problémy se pak řešily jako vnitřní problémy socialistického státu a jeho národů.

Podmínky boje proti fašismu a podmínky druhé světové války byly odlišné. Daly vznik jednotlivým samostatným socialistickým státům, jejichž jednota a spolupráce se rozvíjela a dosud rozvíjí při plném zachování jejich samostatnosti. Integrace, pro socialismus nezbytná a nevyhnutelná, mohla začít jen jako integrace především ekonomická, vyvíjející se od zcela samostatných a oddělených ekonomik jednotlivých socialistických států, spojených jen mezistátními, zpočátku dvoustrannými a pak i vícestrannými smlouvami, k postupnému vzájemnému všestrannému propojování těchto ekonomik s cílem vytvoření jednotné mohutné ekonomické báze všech socialistických zemí.

Okolnost, že socialistické země usilují a ještě celé dlouhé období budou usilovat především o integraci ekonomickou, odpovídá plně současným historickým podmínkám a možnostem. Tato cesta je v dnešních podmínkách stejně správná, jako byla v podmínkách konce první světové války orientace na státně politické sjednocení národů a zemí. Lenin ovšem nikdy nezastíral, že cílem socialismu je úplné sjednocení národů a zemí („Spojené státy světové... jsou onou státní formou sjednocení a svobody národů, kterou spojujeme se socialismem...“, Lenin, *Spisy*, 21, s. 346). Týká se to i dnešních socialistických zemí? Bezesporu. Rozdíl je však v tom, že zatímco po první světové válce bylo možno tímto sjednocením začínat, za současných podmínek je možno soudit, že k státně politickému sjednocení socialistických zemí dojde až v další budoucnosti, po plném vyčerpání možností vzájemné spolupráce při zachování jejich samostatnosti, suverenity a nezávislosti.

Vznik SSSR, ač časově starší, má tedy stále co říci jak současnosti, tak budoucnosti. Je předobrazem budoucí úplné socialistické integrace. Ukazuje dalekou perspektivu vývoje socialismu. Je a zůstává tak v pravém slova smyslu vzorem a bude

jím tak dlouho, dokud nebude překonán vyšší a rozsáhlejší socialistickou integrací.

Vítězství marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu

Vznik a vývoj SSSR vyvrátily přesvědčivé nacionalistickou tezi o věčném a neodstranitelném vzájemném boji různých národů. Místo někdejších neustálých bojů a svárů, místo nenávisti a nedůvěry byly v SSSR nastoleny poměry rovnoprávnosti, vzájemné pomoci, postupného odbourávání nedůvěry, vztahy přátelství a sblížování národů a národností. Došlo k tomu přes nesčetné a nepředstavitelné překážky a v situaci, kdy bylo třeba socialistické vymoženosti neustále bránit před útoky a úklady nepřátel. Sovětský svaz se přes všechno nenávistné úsilí imperialistů a jejich propagandy stal zvláště pro bezprávné a utlačené národy symbolem a příkladem osvobození a družby národů.

Vznik a další vývoj SSSR vytvořil obrovský kontrast nejen mezi někdejší minulostí Ruska a sovětskými poměry. Dal vystoupit i obrovskému rozdílu mezi socialistickým, internacionalistickým řešením národnostní otázky v SSSR a jejím buržoazním, imperialistickým, nacionalistickým řešením na kapitalistickém Západě. Krvavé imperialistické jatky první světové války byly vystřídány — tak jak to předpovídal Lenin — imperialistickým, lupičským mírem, řešícím poměry jedněch národů (nebo lépe a správněji: buržoazie jedněch národů) na úkor druhých. To jen prohloubilo staré a vyvolalo nové nenávisti a nepřátelství, jež spolu s pokračující a prohlubující se krizí světového imperialistického kapitalismu daly vznik fašismu a druhé světové válce, která přinesla ještě větší ničení a ještě větší hrůzy než první světová válka. Hanebně propadli proroci slibující po první světové válce zmučeným národům „věčný mír“ a věstící „nevyhnutelný rozpad SSSR“. Naprostá svoboda a rovnoprávnost národů se stala nikoli zdrojem rozkladu, nýbrž naopak tmelem SSSR. Naproti tomu imperialistické a nacionalistické prosazování vůle a prospěchu jedněch na úkor druhých nemohlo skončit jinak než novými boji, jež v konečných důsledcích přinesly nové podstatné oslabení světového kapitalismu.

Vznik a vývoj SSSR na jedné straně a ostatního světa na druhé straně dává od-

pověď i na otázku, která cesta vede skutečně k socialismu. Zda je to cesta pravice, oportunistického a nacionalistického sociáldemokratismu, či cesta revolučního komunismu a internacionalismu. Zatímco v SSSR se přes nesmírné obtíže podařilo vybudovat socialistickou společnost, sociální demokracie se dala plně do služeb kapitalismu, svázala s ním svůj osud a spolu s ním vede nenávistný boj proti všemu opravdově socialistickému.

Na těchto skutečnostech nemůže nic změnit nenávistná propaganda, provázející SSSR od jeho vzniku po naše dny. Je pochopitelné, že využívá a využívala všech obtíží, nedostatků, chyb a omylů socialismu, nacházejícího se stále ještě ve své první, počáteční fázi, a že zamlčuje neodstranitelné, podstatné neduhy kapitalismu a antihumánnost imperialismu, představujícího dnes už hrozbu existenci lidstva vůbec.

Jak si vysvětlit, že nenávistná nacionalistická antisovětská propaganda, převracující základní historické skutečnosti, se mohla v takové míře projevit v nedávné době i u nás?

Ponecháme-li stranou zbytky měšťáctví a maloměšťáctví jako sociální podhoubí nacionalismu, nepřekonané tradice nacionalismu z naší dosti složité nedávné i vzdálenější minulosti, mezinárodní vlivy imperialismu i vliv maloměšťáckého nacionalistickoegoistického chytračení i některých socialistických zemí a komunistických stran apod., ukáže se, že jednou z hlubokých příčin politického selhání, jež v oblasti teorie je i selháním vědeckým, je neznalost nebo opuštění marxisticko-leninské teorie a metodologie.

Pohrdlivý postoj k historickému materialismu a vědeckému komunismu jako k „zastaralým dogmatům“ vedl k opuštění třídního hlediska. Otevřel dveře nejprve teoriím konvergence a pak přímé propagaci buržoazního společenského systému. Povrchní empirismus nedovolil proniknout k podstatě jevů a procesů, rozeznat skutečně nové od toho, co je pouze vnějškové nebo jen prostě chronologicky nové (a často pouze a jen módní). Byl spolu s dalšími metodologickými nedostatky, například s neschopností konkrétně historického přístupu a samozřejmě s netřídním postojem příčinou naprosté ztráty orientace a nesprávného odhadování směru dalšího vý-

voje. Ignorování dialektiky subjektu a objektu umožnilo vydávat subjektivní chyby a omyly za podstatu socialismu a při povrchném srovnání směřovat kapitalismus i socialismus. Ahistorismus způsobil, že ve statickém průřezu skutečností se nerozlišovaly jevy a procesy různé historické provenience, odlišného historického významu a smyslu, vzniklé nerovnoměrným vývojem. Metoda sčítání těchto podstatně odlišných veličin a aritmetického průměru z nich musela přinášet zcela falešná a scestná zobecnění. Ahistorické bylo i srovnávání začínajícího socialismu s vyzrálým už kapitalismem. Ahistorismus a nerozlišování vnitřního od vnějšího měly za následek to, že za socialistické bylo vydáváno prostě všechno, co existuje v socialistických zemích, i když to třeba je přežitkem minulosti nebo důsledkem vnějšího vlivu. Také u kapitalismu se nerozlišovalo, co je vlastní jeho podstatě a co je mu vnuceno vnějšími či cizími silami — bojem dělnické třídy a pracujících, národně osvobozenec-kým bojem v koloniích a rozvojových zemích, stále silnějším vlivem socialismu. Historismus chápaný jako prostý chronologismus je spojen s pouhým faktografickým popisováním skutečnosti. Při přehlížení dialektiky možného a skutečného směřuje k fatalistickému vydávání faktického vývoje za jedině možný, a tedy zákonitý. Chronologismus nese s sebou představu plynulého, přímočarého vývoje bez nerovnoměrností, bez složitých peripetií, oklik i kroků zpět. Novým tu může být jen chronologicky nově. Pomyšlení, že by časově starší (například vznik SSSR, pojetí socialistické integrace po I. světové válce atd.) mohlo být ve skutečnosti — svou podstatou, historickým významem a smyslem — novější a modernější než současnost, takováto představa vůbec nepřipouští.

Marxistický historismus vyžaduje chápání všech jevů v souvislosti s konkrétními historickými podmínkami a chápání těchto konkrétních historických podmínek v celkovém historickém kontextu, umožňujícím například rozpoznat, že ta či ona etapa je buď pokračováním předchozí etapy, nebo přináší kvalitativně nový stupeň dalšího vývoje, nebo třeba představuje krok zpět, okliku vývoje atp. Absencí marxistického principu konkrétně historického přístupu se dá metodologicky vysvětlit popírání objektivní podmíněnosti změny taktiky ko-

munistického hnutí v souvislosti s bojem proti fašismu, její vydávání za pouze subjektivní změnu, za přiznání chybnosti dosavadní taktiky komunismu atd. (zcela podle vzoru buržoazie, sociální demokracie a nacionalistů), absolutizace zvláštností celého období boje proti fašismu a ahistorické poměřování předcházející etapy (od konce I. světové války do nástupu fašismu) i etapy následující (po II. světové válce, dnešní) očima tohoto období (zřejmě zafixovaného osobními prožitky). Nepochopení historických zvratů, přelomových situací a kvalitativních změn podporovalo názor o vývoji jako o prostém kvantitativním narůstání. Z hlediska tohoto názoru časově pozdější bylo jen rozvinutější podobou toho, co tu bylo, mohlo resp. mělo být v podstatě už dříve. Jestliže tedy komunistická strana spolupracovala s částí buržoazie v boji proti fašismu, mohla a měla tak činit už dříve — jako sociální demokracie! Jestliže v boji proti fašismu bylo možné a nutné hájit status quo, vytvořený versailleským mírem, měl být versailleský systém hájen už dříve, tak jak byl hájen buržoazií a sociální demokracií! Jestliže po druhé světové válce se socialismus rozvíjí v oddělených socialistických zemích, které vyšly z národních a demokratických revolucí, pak orientace mezinárodního komunistického hnutí dvacátých let na mezinárodní revoluci, na sjednocení národů a zemí po vzoru SSSR byla falešná! A jestliže dnes je možný pokojný přechod k socialismu s využitím parlamentních metod (nebo se rýsuje jeho možnost), potvrzuje to údajně správnost sociáldemokratismu a nesprávnost komunistické taktiky! Že realnost možnosti „parlamentní cesty“ závisí na růstu skutečného revolučního, komunistického socialismu ve světě, vypadá jaksi z úvahy. Čím větší budou úspěchy revolučního socialismu a komunismu, tím silnější to bude důkaz správnosti sociáldemokratismu! Rozšíření socialistické demokracie není závislé na objektivním růstu skutečného revolučního socialismu, na růstu jeho objektivního vlivu ve světě a na objektivním snižování nebezpečí ze strany imperialistického kapitalismu. Nikoli. Závisí na převzetí buržoazně demokratických forem a na přizpůsobení komunismu sociáldemokratismu! V takové absurdní závěry ústí teorie našich „progresivistů“. Tyto teorie se snažily ve jménu progresu popřít leni-

nismus a vše, co bylo spjato s SSSR. Přes pokrik o pokroku směřovalo to všechno zpět, k odžilé, naivně idealizované buržoazní demokracii, k sociální demokracii, k nacionalismu. Skutečný pokrok je však právě v opačném směru — v tom směru, který před padesáti lety narýsoval vznik SSSR. Politická porážka pravice se z tohoto hlediska jeví jako porážka teoretická. A politické vítězství revolučního marxismu-leninismu je jeho vítězstvím teoretickým, neboť jedině z jeho pozic je možno skutečně vědecky objasnit současný vývoj.

* * *

Vznik SSSR byl obrovským mezníkem v dějinách revolučního socialismu i důležitým mezníkem světových dějin. Byl to obrovský úspěch socialismu a jedna z podstatných podmínek jeho pozdějšího vítězného nástupu a vzestupu. Vznikem SSSR se vytvořila mohutná materiální i duchovní základna světového socialistického a demokratického hnutí.

Vznik SSSR byl ohromným vítězstvím marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu, viditelným, materiálním důkazem jejich správnosti. Byl, je a zůstává příkladem a vzorem sjednocení socialismem osvobozených národů a zemí.

Vznik SSSR, jeho dějinné místo a význam, jeho historický smysl, obecnost poučení plynoucích z jeho existence jsou i při jeho jedinečnosti nesmírně teoreticky i metodologicky podnětné. Pochopit v plné hloubce význam vzniku SSSR znamená dále rozvíjet marxisticko-leninskou teorii a metodologii jak při vysvětlování zvláštností pozdějšího vývoje ve světě, tak při sledování stále zřejmějšího „návratu“ osy vývoje socialismu i vývoje ve světě — po výkyvu a oklice přivoděné fašismem — do směru narýsovaného a vytyčeného vytvořením SSSR.

Резюме

Поманзль К.: Великая победа социализма

Образование СССР стало воплощением одного из существующих представлений марксизма-ленинизма о социализме как обществе, основанном на братстве и соединении освобожденных от капитализма народов и стран. Оно стало реализацией существенной части большевистской национальной программы и программы построения социализма. Подчинение национального вопроса борьбе за общее изменение общества дало возможность достичь

как социальной свободы трудящихся, так освобождения народов. К свободе народов не привел националистический путь взаимно враждебно настроенных друг против друга наций, но интернационалистическая борьба пролетариата и трудящихся.

Требование полного освобождения наций в большевистской национальной программе выражался лозунгом права наций на самоопределение вплоть до отделения и образования самостоятельных государств. Смыслом этого лозунга вовсе не было пропагандирование взаимного разъединения народов, но создание предпосылок их добровольного, равноправного и прочного объединения. Борьба за самоопределение угнетенных наций служила освобождению пролетариата господствующих наций от национального шовинизма и зависимости от буржуазии и созданию единства с пролетариатом и трудящимися других народов и стран.

Требование самоопределения и правильное революционное понимание его надо было завоевать против сопротивления буржуазии и правых социалистов господствующих наций, против националистов угнетенных наций; нужно было бороться за него даже в собственных рядах большевистской партии.

Великая Октябрьская социалистическая революция признала всем народам полное право на самоопределение. Некоторые народы отделились под влиянием буржуазии и империализма. Вначале возникли и отделенные социалистические государства. Терпеливая, великодушная и внимательная политика большевиков вместе с опытом гражданской войны и интервенции способствовали, однако, быстрому, повторному объединению советских республик.

Против плана «автономизации» Сталина Ленин добился осуществления плана федерализации, полного равноправного соединения советских республик путем совместного создания совсем нового государства — СССР. Ленин, который первоначально стоял за единое государство с эвентуальной территориальной автономией некоторых областей и против федерации, постиг необходимость образования федерации в новых условиях, возникших к концу войны. Подчеркивая, что федерацию нужно понимать как преходящую форму к более тесному единству трудящихся разных наций, Ленин тем не менее впоследствии назвал советскую федерацию той искомой формой объединения и единства освобожденных социализмом народов, которой также в будущем суждено сыграть важную роль.

Образование СССР означало создание совсем новой, более высокой, типической для социализма государственно-политической основы отношений между народами. Оно ярко продемонстрировало интернациональную сущность социализма. Эту интернациональную сущность социализма в недавнее время стали отвергать правые оппортунисты, пытающиеся неорганически, бессмысленно, и в политическом отношении направляя социализм к возобновлению капитализма, соединить социализм с национализмом. Правые оппортунисты ссылались на действительность, что после второй мировой войны социализм развивается в от-

деленных социалистических странах. Они абсолютизировали эту действительность, которая своими корнями уходит в особые условия борьбы против фашизма, приводившей к возникновению дальнейших социалистических стран. Они выводили из этой действительности националистские заключения, что развитие социализма пойдет, или же должно идти, по пути ослабления отношений между социалистическими странами. Начинаясь развиваться интеграция, исходящая из нужд развития социализма и выражающая коренную тенденцию его развития, опровергает эти фальшивые и в политическом отношении вредные представления.

Начинаясь развиваться социалистическая интеграция проливает новый свет также на образование СССР, часто ограниченно и ошибочно понимаемое как простое возобновление бывшей России. В действительности дело касалось совсем нового процесса, первого исторического случая социалистической интеграции. Современная социалистическая интеграция, исходящая из отличающихся условий после второй мировой войны, пока ограничивается экономической стороной. В будущей, более отдаленной перспективе она, однако, также станет воплощением ленинского представления о государственном объединении всех социалистических наций и стран. В этом свете СССР, хотя по времени старше, чем современная форма отношений между социалистическими странами, представляется как прототип социалистической будущности. В методологическом плане это явление объяснено фактом большого обходного пути исторического развития, к которому привел фашизм; последствия этого пути постепенно исчезают и ось развития социализма и развития в мире все больше возвращается в русло направления, типическим проявлением которого было образование СССР.

Образование и развитие СССР опровергло националистический тезис о вечной и неустрашимой борьбе народов друг против друга. Оно дало возможность выступить громадной принципиальной разнице интернационалистического и националистического решения национального вопроса. Оно стало подтверждением того, что единственным путем, приводящим к настоящему социализму, является путь коммунизма, а не правого оппортунизма. Корни и источники попытки недавнего времени в СССР опровергнуть эти правды выросли из социальной, исторической и международной почвы. С гносеологической стороны ее можно объяснить незнанием марксистско-ленинской теории и методологии или отступлением от них. Отречение от марксистской диалектики, исторического материализма и научного коммунизма, потеря классовой точки зрения, заимствование буржуазных теоретических и методологических модностей, неглубокий эмпиризм, неисторичность и т. п. непременно должны были привести к фальшивым научным и политическим выводам и совсем ложным определениям направления дальнейшего развития. Под лозунгами нового дело шло о реакции, о возврате назад.

Образование СССР является громадного

значения вехой в развитии социализма и всего мира. Оно является великой победой социализма, марксизма-ленинизма и интернационализма. Опыт образования СССР постоянно остается в силе и показывает типическое и общее в развитии социализма; он чрезвычайно ценен в теоретическом и методологическом планах.

Summary

Pomaizl K.: A Great Victory of Socialism

The constitution of the USSR fulfilled one of the essential notions of Marxism-Leninism concerning socialism as a society based on fraternity and on the unity of nations and countries liberated from capitalism. It meant the realization of a substantial part of the Bolshevik nationality program and the program of building up socialism. The subordination of the nationality problem to the struggle for the general transformation of society facilitated both the attainment of the social liberty of workers and the liberation of nations. It was not the nationalist way of setting nations at variance but the international struggle of the proletariat and workers that led to the liberty of the nations.

The demand of a complete liberation of nations was expressed in the Bolshevik nationality program by the slogan of the nations' right of self-determination up to their separation and formation of independent states. Its aim was by no means the propagation of the separation of nations from each other, but the creation of pre-conditions for their voluntary, permanent integration based on equal rights. The struggle for self-determination of the oppressed nations served to liberate the proletariat of the ruling nations from national chauvinism and dependence on the bourgeoisie, and to form an international unity with the proletariat and workers of other nations and countries.

The postulate of self-determination and its correct revolutionary conception had to be fought out against the resistance of the bourgeoisie and the right-wing socialists of the ruling nations as well as against the nationalists and the oppressed nations; it was necessary to fight it out even within the Bolshevik Party itself.

The Great October Revolution has granted the full right of self-determination to all the nations. Under the influence of the bourgeoisie and imperialism, some nations separated themselves. At the beginning, even separated socialist states came into existence. The Bolsheviks' patient, liberal and considerate policy, however, together with the experience gained during the civil war and intervention contributed to a rapid re-unification of the Soviet republics.

Against Stalin's plan of autonomization, Lenin put through his plan of federalization, i. e. the unification of the Soviet Republics on the basis of fully equal rights by the joint formation of quite a new state — the USSR. Lenin who originally supported the idea of

a uniform state with a contingent territorial autonomy of some areas and was against the federation, saw the necessity of forming a federation in the new conditions arisen at the end of World War I. Although Lenin pointed out that federation must be conceived as a transient form to a more narrow unity of workers of various nations, he nevertheless considered the Soviet federation to be the sought-for form of unification and unity of nations liberated by socialism, i. e. the form destined to play a significant role also in future.

The rise of the USSR meant the formation of quite a new, higher, state-political base of relations among the nations which is typical of socialism. It clearly demonstrated the international substance of socialism. This international substance of socialism has been recently negated by right-wing opportunists who tried to establish an inorganic, absurd unification of socialism and nationalism politically aiming away from socialism at the restoration of capitalism. The right-wing opportunists referred to the fact that, after World War II, socialism has been developing in the separate socialist countries. They absolutized this reality whose roots are attached to the special conditions of the fight against fascism wherefrom further socialist countries arose. From this they deduced the nationalist conclusion that the development of socialism will or should proceed towards loosening the relations among the socialist countries. The beginning socialist integration based on the needs of the development of socialism and expressing its most intrinsic developmental trend refutes these false and politically harmful ideas.

The beginning socialist integration also casts new light upon the rise of the USSR which is often narrowly and wrongly conceived as the restoration of the former Russia. In reality it was quite a new process, the first historical case of socialist integration. The contemporary socialist integration proceeding from different conditions after World War II is, for the time being, limited to the economic aspect. In the further, more distant perspective, however, it

will also fulfill Lenin's idea of the state unification of all the socialist nations and countries. In this light the USSR, though older in time than the contemporary form of relations among the socialist countries, appears to be the prototype of the socialist future. From the methodological point of view, this phenomenon can be explained by the great historical detour caused by fascism, the consequences of which are gradually disappearing: the axis of the development of socialism and that of the development in all the world are always more reverting to the trend whose typical manifestation was the constitution of the USSR.

The rise and the development of the USSR disproved the nationalist thesis on the permanent and irremovable struggle of the nations against each other. It underlined the immense basic difference between the internationalist and the nationalist solutions of the nationality problem. It proved that the only way leading to real socialism is the way of communism, not of right-wing socialism. The recent attempt made in Czechoslovakia to reverse these truths has social, historical and international roots and sources. From the gnoseological aspect, it can be explained by ignorance or by the abandonment of the Marxist-Leninist theory and methodology. The renouncement of the Marxist dialectics, of historical materialism and scientific communism, the loss of the class aspect, the acceptance of bourgeois theoretical fads, superficial empirism, ahistorism, etc., necessarily led to false scientific and political conclusions and to quite false predictions of the trend of further development. Under the slogans of the new it was a reaction, a restitution.

The constitution of the USSR is a gigantic turning-point in the development of socialism and of the whole world. It is a great victory of socialism, Marxism-Leninism and internationalism. The experience gained in the creation of the USSR is permanently applicable and points to the typical and the general in the development of socialism. Theoretically and methodologically it is immensely stimulating.